

Tổng quan về kế toán giá trị hợp lý trong việc lập và trình bày báo cáo tài chính tại các công ty niêm yết trên thị trường chứng khoán

Lê Quỳnh Liên

Trường Đại học Kinh tế Quốc dân

Hiện tượng hàng loạt các ngân hàng lớn nhỏ của Mỹ phá sản gây ảnh hưởng lớn đến nền kinh tế không chỉ của Mỹ và nhiều nước trên thế giới, trong đó có Việt Nam. Trong nỗ lực vượt qua khủng hoảng, nền kinh tế Việt Nam đã phát triển theo hướng kinh tế thị trường. Trên cơ sở giúp các nhà đầu tư có được thông tin tài chính hữu ích, nhiều hệ thống định giá khác nhau đã hình thành và có tác động nhất định tới thực tiễn kế toán. Trên cơ sở kế thừa các phương pháp kế toán trước đó, kế toán theo giá trị hợp lý đang là xu hướng phát triển trong những năm tới, nhưng việc áp dụng giá trị hợp lý trong các báo cáo tài chính như thế nào cho hợp lý lại đang là một vấn đề gây nhiều tranh cãi.

1. Tính cấp thiết của đề tài

Hiện nay, số lượng các công ty niêm yết trên thị trường chứng khoán ngày càng tăng. Để giúp các nhà đầu tư có được thông tin tài chính hữu ích một trong những công cụ hỗ trợ đắc lực là thông tin về giá trị tài sản, công nợ và công cụ vốn trên các báo cáo tài chính được công bố. Tuy nhiên trong thời đại khoa học kỹ thuật phát triển vượt bậc, môi trường kinh doanh luôn thay đổi và vấn đề lạm phát là tất yếu như hiện nay, thông tin về giá trị tài sản trên báo cáo tài chính nếu chỉ trình bày theo giá gốc thì sẽ không thích hợp với các đối tượng sử dụng thông tin để đưa ra quyết định kinh tế. Trong bối cảnh đó, nhiều hệ thống định giá khác nhau đã hình thành và có tác động nhất định tới thực tiễn kế toán. Trên cơ sở kế thừa các phương pháp kế toán trước đó, kế toán theo giá trị hợp lý đang là xu hướng phát triển trong những năm tới, nhưng việc áp dụng giá trị hợp lý trong các báo cáo tài chính như thế nào cho hợp lý lại đang là một vấn đề gây nhiều tranh cãi. Chính vì các lý do trên đây, tác giả tác giả đã lựa chọn đề tài: "Tổng quan về kế toán giá trị hợp lý trong việc lập và trình bày báo cáo tài chính tại các công ty niêm yết trên thị trường chứng khoán" làm đề tài cho nghiên cứu của mình.

2. Tổng quan các công trình khoa học đã được công bố trong và ngoài nước

2.1. Tổng quan các công trình nghiên cứu trên thế giới

Xuất phát từ quá trình hoạt động và nghiên cứu trong lĩnh vực kế toán, trong nghiên cứu được xuất bản năm 2007 mang tên "EU thực hiện IFRS và các chỉ thị

giá trị hợp lý", tác giả nhận thấy rằng: Áp dụng kế toán giá trị hợp lý trong Liên minh châu Âu Đại diện của kế toán giá trị hợp lý trong các nước thành viên của Liên minh châu Âu là thông qua ICAEW của (Viện Kế toán công chứng Anh và xứ Wales) nghiên cứu cho Ủy ban châu Âu. Một báo cáo cho Ủy ban châu Âu, đề tài của nghiên cứu này là việc sử dụng IFRS trong các báo cáo tài chính của các công ty trong EU. Theo kết luận chung của nghiên cứu là "Việc sử dụng giá trị hợp lý hạch toán theo IFRS là ít lay lắt hơn giá định trước đây, đặc biệt là nếu các công ty có cơ hội để sử dụng mô hình chi phí hoặc các mô hình giá trị hợp lý, họ sẽ sử dụng mô hình chi phí". Các kết quả của nghiên cứu cho thấy khoảng 96% các công ty, trong đó sử dụng IFRS trong báo cáo tài chính của họ, ước tính tài sản cố định của nó bằng mô hình chi phí, bằng cách mua giá trị hoặc do chi phí và không phải bằng giá trị hợp lý. Khoảng 4% của các công ty châu Âu đánh giá giá trị hợp lý chỉ sử dụng trong trường hợp tài sản, nhưng không cho các nhà máy và thiết bị. Ảnh hưởng của việc áp dụng kế toán giá trị hợp lý, các đơn vị kinh doanh quyết định độc lập về việc áp dụng giá trị hợp lý để trình bày các tài sản cố định của mình.

Tác giả cho rằng sự không hoàn hảo của thị trường tài chính, sự phức tạp của các tình huống kinh doanh cùng với sự đa dạng trong các nhu cầu của doanh nghiệp và báo cáo tài chính sử dụng đã ảnh hưởng đến việc cải tiến liên tục của mô hình báo cáo tài chính. Nhưng một điều là khá rõ ràng rằng không tồn tại một mô hình hoàn hảo, lý thuyết thống nhất và được áp dụng phổ biến để giải quyết thành công tất cả các vấn đề về đo lường, thể hiện và trình bày những thành tựu của các doanh nghiệp. Một câu hỏi lớn

được đặt ra là liệu quá trình cung cấp thông tin có liên quan đến việc ra quyết định có thể chứa các giá trị không đáng tin cậy, hoặc cung cấp thông tin chính xác và đáng tin cậy, nhưng vì sự không kịp thời có thể mất đi tầm quan trọng của nó đối với việc ra quyết định không? Học thuyết kế toán châu Âu tuân thủ theo nguyên tắc giá gốc và công nhận các lợi ích kinh tế mà doanh nghiệp đã đạt được trong thị trường và Chuẩn mực Báo cáo Tài chính Quốc tế (IFRS) đang ủng hộ việc áp dụng kế toán dựa trên giá trị hợp lý. Yêu cầu cơ bản của IFRS liên quan đến việc đánh giá giá trị hợp lý chuẩn mực kế toán IFRS được tạo ra và giới thiệu để đạt được tính thống nhất, minh bạch về các tuyên bố tài chính trên bất kỳ thực thể kinh tế, bất kể các hoạt động và các nước xuất xứ. Các quy tắc chung là tầm quan trọng lớn hơn được trao cho kế toán và báo cáo tài chính trong các nền kinh tế phát triển. Nói cách khác, chất lượng của các báo cáo tài chính của nhà nước, là tỷ lệ thuận (trong dài hạn) với tình hình kinh tế nói chung trong cả nước.

Những ảnh hưởng của việc áp dụng giá trị hợp lý được phản ánh thông qua các báo cáo thu nhập và kết quả đó trở thành một hệ quả của tính toán vốn. Trong điều kiện giá cả ổn định và một thị trường năng động, xác định giá trị tài sản và nợ phải trả được thực hiện theo giá thị trường hiện tại. Vấn đề xảy ra trong điều kiện thị trường không hoạt động và tính thanh khoản. Trong hoàn cảnh này, ước tính theo giá trị hợp lý đòi hỏi việc sử dụng các kỹ thuật đánh giá khác nhau. Hơn nữa, bằng cách áp dụng giá trị hợp lý trong thời gian này, khủng hoảng tài chính là vấn đề có thể xảy ra. Sự tăng trưởng của thị trường tài chính và giá cả khuyến khích việc mua chứng khoán tại mức giá cao hơn. Điều này có thể góp phần vào việc tạo ra các bong bóng đầu cơ, và trong thời gian khủng hoảng và giảm giá có thể khuyến khích bán với giá thấp hơn, sâu sắc hơn cuộc khủng hoảng.

Ý tưởng cơ bản của việc áp dụng giá trị hợp lý trong quá trình báo cáo tài chính là cần thiết rằng bằng cân đối phản ánh thực trạng kinh tế hiện nay, trong đó bao gồm trình bày của tài sản, nợ phải trả và vốn chủ sở hữu giá trị thị trường hiện tại phản ánh dòng tiền dự kiến ## tại thời điểm này. Áp dụng giá trị hợp lý tại phía sau đạt lợi ích thông tin của các nhà đầu tư trong việc phân tích tình hình tài chính hiện tại của thực thể. Trong bối cảnh này, những người sáng tạo của chuẩn mực kế toán thúc đẩy việc áp dụng các khái niệm về giá trị hợp lý để đưa ra các khái niệm về đánh giá rằng sẽ đáp ứng hai yêu cầu: "một khái niệm lý thuyết tốt mà có thể được áp dụng thành công trong thực tế." Kể từ khi thị trường không hoàn hảo, nó thường trở nên không hoạt động và tình hình thanh khoản thấp, đặc biệt là trong thời kỳ khủng hoảng kinh tế. Áp dụng kế toán giá trị hợp lý sẽ đem lại số lượng tích cực, mà còn tác động tiêu cực. Các doanh nghiệp cần đánh giá từng hiệu ứng riêng biệt và mang lại các chính sách kế toán

một cách thuận lợi nhất đối với họ, nhìn vào ảnh hưởng của tác động tích cực và tiêu cực trong một khoảng thời gian vài năm.

Trong bài báo "Mô hình định giá giá trị hợp lý - Phương pháp định giá công kế toán" của tác giả Mihail Ristea đăng trên Tạp chí Hệ thống Thông tin và Quản lý Hoạt động Bucharest (2016) trang 311-326, các vấn đề về định giá được phân tích như là công cụ chính trong việc định hình kế toán và lập báo cáo tài chính. Bắt đầu từ các mô hình "cổ điển" của việc đánh giá, dựa trên giá gốc, tập trung được thực hiện xác định giá trị kế toán, mà là dựa trên giá trị hợp lý. Sự đa dạng của các giá trị kế toán chứng minh sự cần thiết phải quy định các chính sách kế toán về định giá kế toán. Các tham chiếu trong vấn đề này phải được tìm trong giá trị hợp lý. Tất cả các giá trị khác là biến thể của giá trị hợp lý, sự khác biệt của họ được xác định bởi thời gian và không gian. Nghiên cứu cho thấy giá trị hợp lý được xác định với các giá trị dựa trên giá gốc tại thời điểm giao dịch hoặc sự kiện và theo giá thị trường hoặc giá trị sử dụng hoặc giá trị ước tính chủ quan tại công nhận bằng cân đối tài sản, nợ phải trả, vốn chủ sở hữu, thu nhập và chi phí.

Đối với tài sản được tổ chức, công nợ và công cụ vốn được cấp, giá trị hợp lý là một giá trị thị trường ước tính, nếu đối tượng xác định giá trị có thể là đối tượng của các giao dịch thực tiếp. Trong sự vắng mặt của thị trường phải dùng đến IFRS, giá trị hợp lý có thể được thay thế bằng một giá trị chủ quan mà có thể là một giá trị hiện tại, giá trị sử dụng, giá trị thực hiện, giá trị thu hồi, giá trị điều chỉnh, giá trị nội tại, giá trị thực tế cụ thể, đánh giá lại giá trị... Vấn đề giá trị và ngừng định giá kế toán chỉ có thể được thảo luận liên quan đến các nguyên tắc kế toán cơ bản. Cách tiếp cận thị trường để đánh giá các kế toán đã trở thành một quy tắc để đo và ghi nhận tài sản, nợ phải trả, vốn chủ sở hữu, thu nhập và chi phí như các yếu tố nguồn lực kinh tế và tuyên bố trao quyền cho các tổ chức kinh tế. Khi chọn cho giá trị hợp lý hạch toán nên được đưa vào xem xét cả các chi phí của việc đánh giá, đặc biệt với sự tham gia của giám định viên bên ngoài.

2.2. Tổng quan các công trình nghiên cứu trong nước

Ths. Nguyễn Thành Hưng — Trường Đại học Thương Mại với bài viết: "Trao đổi về kế toán giá trị hợp lý trong phân tích và ghi nhận các khoản đầu tư tài chính ở các doanh nghiệp" trên Tạp chí Kiểm toán số tháng 3/2011 đã nhận định việc ghi nhận các khoản mục trên các báo cáo tài chính trong các doanh nghiệp Việt Nam chủ yếu dựa trên nguyên tắc giá gốc. Tuy nhiên tác giả cũng nêu lên những hạn chế đối với việc phân tích thông tin về tình hình tài chính của doanh nghiệp như: Hạn chế trong việc ghi nhận ban đầu của các khoản đầu tư tài chính, bất cập trong việc phân tích và trình bày các khoản ĐTTTC trên báo cáo tài chính của doanh nghiệp. Từ đó, tác giả cho rằng việc

phản ánh và trình bày các khoản đầu tư tài chính theo giá trị hợp lý sẽ phản ánh đầy đủ và trung thực hơn giá trị các khoản đầu tư tài chính trong các doanh nghiệp khi các khoản đầu tư này thường xuyên có sự biến động. Trong nghiên cứu của mình tác giả Nguyễn Thành Hưng cũng đã đề xuất một số giải pháp cụ thể nhằm nâng cao hiệu quả giá trị hợp lý trong việc ghi nhận và trình bày các khoản đầu tư tài chính.

Tác giả Đặng Thị Huệ - Đại học Giao thông vận tải có bài viết: "Về mô hình giá trị hợp lý và thực trạng kế toán giá trị hợp lý ở Việt Nam" được đăng trên Tạp chí Kế toán và Kiểm toán số T6/2016. Theo nghiên cứu của tác giả, trong xu thế hội nhập và tiếp cận với chuẩn mực kế toán quốc tế, kế toán theo nguyên tắc giá gốc sẽ dần bị thay thế bởi kế toán theo phương pháp giá trị hợp lý. Kế toán theo giá trị hợp lý chủ yếu đưa vào hoạt động để đáp ứng nhu cầu cung cấp thông tin cho các nhà đầu tư. Ý tưởng cơ bản ở đây là bằng cách đối kế toán đại diện cho các đối tượng sử dụng. Nhìn từ góc độ này, báo cáo tài chính cân cung cấp các thông tin về quá khứ, hiện tại và tương lai. Vì vậy, sự kết hợp giữa các loại giá sử dụng trên báo cáo tài chính nhằm mục tiêu cung cấp thông tin đầy đủ và đa dạng đáp ứng yêu cầu thông tin của người sử dụng, dẫn tới sự ra đời của phương pháp kế toán theo giá trị hợp lý. Bài viết cũng đề cập đến nhiều quan điểm khác nhau về khái niệm giá trị hợp lý theo IASB, theo FASB và theo VAS, đồng thời đưa ra các cấp độ trong quá trình áp dụng kế toán giá trị hợp lý từ đó phân tích những ưu, nhược điểm và hạn chế của mô hình định giá giá trị hợp lý.

Qua tổng quan nghiên cứu các công trình trong và ngoài nước, tác giả nhận thấy áp dụng giá trị hợp lý trong chính sách kế toán của các tổ chức kinh tế mở ra nhiều câu hỏi quan trọng. Làm thế nào để hoàn thiện việc áp dụng kế toán giá trị hợp lý để phản ánh chính xác các nội dung trên báo cáo tài chính? Những tác động của việc áp dụng giá trị hợp lý để các nhà đầu tư, các công ty, quản lý và các bên liên quan là gì? Liệu việc áp dụng giá trị hợp lý làm tăng trách nhiệm quản lý đối với việc duy trì chính sách kinh doanh phù hợp? Vì vậy nghiên cứu về kế toán giá trị hợp lý trong việc lập và trình bày báo cáo tài chính tại các công ty niêm yết trên thị trường chứng khoán vẫn luôn là khoảng trống tiềm tàng cho tác giả và các nhà nghiên cứu sau này tiếp tục khai thác và nghiên cứu./.

Tài liệu tham khảo

Barth M. E., Landsman W. R., Wahlen J. M., Fair Value Accounting: Effects on Banks' Earnings Volatility, Regulatory Capital, and Value of Contractual Cash Flows, *Journal of Banking and Finance*, June 1995;

Eccher E., Ramesh K. and Thiagarajan S., Fair Value Disclosures by Bank Holding Companies, *Journal of Accounting and Economics*, 1996;

Heyne P., Boettke P., Prychitko D., *The economic thinking*, Publishing House Bizzkit, 2011;

IASB, International accounting Standards Board, Publishing House CECCAR, Bucuresti, 2015;

IFRS, IASB and FASB issue common fair value measurement and disclosure.

Bộ Tài Chính (2014), Chế độ kế toán DN: Thông tư 200/2014/TT-BTC

Bùi Thị Ngọc (2008), Bàn về giá trị hợp lý trong hợp nhất kinh doanh, Tạp chí Nghiên cứu tài chính kế toán, số 09.

Dương Thu Thảo (2013), Một số giải pháp hoàn thiện các qui định về sử dụng giá trị hợp lý trong chế độ kế toán doanh nghiệp Việt Nam hiện nay, *LATS Kinh tế*.

Đặng Thị Huệ, (2016), Về mô hình giá trị hợp lý và thực trạng kế toán giá trị hợp lý ở Việt Nam, Tạp chí Kế toán và Kiểm toán, Tháng 6.

Lê Vũ Ngọc Thanh (2005), Định hướng về việc sử dụng giá trị hợp lý trong hệ thống kế toán doanh nghiệp Việt Nam, Luận văn thạc sĩ kinh tế, ĐH Kinh tế TP. HCM.

Nguyễn Thành Hưng (2011), Trao đổi về kế toán giá trị hợp lý trong phân ánh và ghi nhận các khoản đầu tư tài chính ở các doanh nghiệp, Tạp chí Kiểm toán, Tháng 3.